

Dziady cz. III – Interpretacyjne eseje

1. Losy młodzieży polskiej pod zaborami

Wstęp: W „Dziadach” cz. III Adam Mickiewicz ukazuje tragiczny los młodych Polaków pod rosyjskim zaborami. Utwór opisuje represje wymierzone w patriotycznie nastawioną młodzież – aresztowania, tortury i wywózki na Sybir. W prologu dramatu widzimy sen Konrada w klasztorze, który symbolicznie przedstawia wewnętrzną walkę jego duszy pod ciężarem narodowej męki. Postawy więzionych studentów oraz dramaty nam przedstawiane skłaniają do refleksji nad losem pokolenia, które za wolność ojczyzny gotowe jest oddać życie.

Rozwinięcie: Już scena więzienna u Mickiewicza oparta jest na autentycznych wydarzeniach związanych z rozwiązaniem Towarzystw Filomatów i Filaretów (lata 1823–1824). Ukazana tam brutalność rosyjskiej policji – bicie studentów, aresztowanie nawet dzieci i wywożenie ich do karnej pracy – odzwierciedla rzeczywiste prześladowania młodzieży wileńskiej ¹. Mickiewicz sam był uczestnikiem tych wydarzeń – należał do Filomatów i trafił do więzienia bazylianów w Wilnie ¹. W rozmowach w celi więziennej bohaterowie Dziadów wspominają losy kolegów – Cichowskiego wywiezionego natychmiast po ślubie, pobitego Wasilewskiego czy więzionego Janczewskiego ². Te dramatyczne historie nie łamią jednak ducha młodych patriotów, którzy zachowują odwagę i ideowe zaangażowanie. W scenie z Salonu warszawskiego wyraźnie kontrastuje dwóch typy postaw: bierność konformistycznej elity i heroizm młodych studentów. Arystokraci boją się nawet słuchać opowieści o cierpieniach i wołają – ku przerażeniu obserwatorów – martwić się jedynie o bale organizowane przez Nowosilcowa ³. Natomiast sami więźniowie, podtrzymywani wiarą w słuszność sprawy, emanują wewnętrzną „lawą” – jak to ujął jeden z bohaterów – żarząc się pod twardą skorupą ucisku ⁴.

Konteksty: W kontekście biograficznym warto przypomnieć, że Mickiewicz przeżył podobne doświadczenia osobiście. Po przejściu tzw. sprawy filomackiej w 1823 r. trafił do aresztu Bazylianów w Wilnie, a później na zesłanie do Rosji. Te dramatyczne wydarzenia były bezpośrednią inspiracją scen więziennych Dziadów. Rzeczywiste represje – np. aresztowanie i tortury młodych patriotów pod nadzorem senatora Nikolaja Nowosilcowa – zostały pokazane niemal wiernie ¹ ³. Z kolei w literaturze polskiej motyw prześladowanej młodzieży występuje także w utworach późniejszych pokoleń. Przykładowo, w „Syzyfowych pracach” Stefana Żeromskiego przedstawiono sposoby rusyfikacji młodych Polaków i rozczarowanie bohatera tym, że nauka w carskich szkołach prowadziła do wewnętrznego rozbicia, a nie obrony polskości ⁵. Także w „Lalce” Bolesława Prusa widzimy rozczarowanie konserwatywnej elity i zdeterminowanego młodego Wokulskiego – choć o innych realiach historycznych, obie powieści podkreślają zróżnicowanie postaw młodzieży wobec zniewolenia.

Ze współczesnej perspektywy przypomnieć można filmowe czy literackie realizacje podobnego doświadczenia. Dobrym przykładem jest powieść (i jej adaptacje filmowe) **„Kamienie na szaniec”** opowiadająca o młodych harcerzach walczących z niemiecką okupacją. Choć akcja dzieje się w latach 1939–1944, losy Zośki, Alka i Rudego – ich poświęcenie i okrutna kara śmierci – w polskiej świadomości korespondują z romantyczną wizją młodzieży walczącej za wolność ojczyzny. Pokazują one, że idea patriotycznego poświęcenia młodzieży pojawia się w polskiej kulturze wielokrotnie (analogicznie jak w

Dziadach). Również realne wydarzenia historyczne, jak wybuch Powstania Listopadowego 1830 r., są ilustracją młodych Polaków stojących do zbrojnego oporu po latach beznadziei.

Zakończenie: Mickiewicz w „Dziadach” cz. III pokazuje młodzież jako nadzieję narodu – pokorną, lecz niezłomną, gotową na największe poświęcenie. Sceny więzienne i salonowe demaskują nielicznych, którzy się boją lub współpracują z zaborcą, oraz wielu młodych bohaterów, którzy mimo cierpień nie tracą ideałów. Dzięki autobiograficznym doświadczeniom poety temat ten zyskuje autentyczność, a powiązania z innymi dziełami czy filmami („Syzyfowe prace”, „Kamienie na szaniec”) podkreślają uniwersalny sens tej walki. Młodość polska pod zaborami jawi się zatem jako zbiorowe świadectwo odwagi i wiary w wolną przyszłość.

2. Mesjanizm jako romantyczna idea poświęcenia

Wstęp: Mesjanizm – wiara w szczególną rolę narodu poświęcającego się dla innych – jest jednym z kluczowych motywów „Dziadów” cz. III. W utworze tym Polska ukazana została jako naród-męczennik, porównany do Chrystusa narodów. Szczególnym przykładem jest postać Konrada (dawniej Gustawa), który w „Wielkiej Improwizacji” objawia przekonanie, że jego cierpienie i artystyczne działania są elementem boskiego planu. Mesjanistyczna wizja Polski – niosącej ofiarę, by ostatecznie zmartwychwstać – przenika cały dramat drezdeński.

Rozwinięcie: W Dziadach Mickiewicz dosłownie obsadza Polskę w roli Chrystusa narodów – to on ma cierpieć za grzechy świata i przynieść wolność innym narodom. Przykładowo ksiądz Piotr w wizji „widzenia” ujrzy Polskę wiszącą na krzyżu z trzech gatunków drewna (symbolizujących zaborców), a następnie narodowe zmartwychwstanie, które „niosąc ludzkości zbawienie od tyranii” przywróci wolność Europie ⁶. Sam Konrad utożsamia się z tą misją: jego talent uznaje za dar pochodzący od Boga, a siebie widzi niczym „orzeł” szybujący nad narodem ⁷. Jednak pycha skłania go do buntu – w imię zbawienia pragnie przeobrazić naród, porównując Boga do tyrana. W efekcie dopuszcza się bluźnierstwa („Bóg-carskie oko widzę, widzę narodu mego miłością pędzącej”) – co kończy się pojawieniem się demonów wyśpiewujących jego pogroźki wobec Boga ⁸.

Konteksty: W kontekście biograficznym warto podkreślić, że idee mesjanistyczne silnie wpłynęły na światopogląd Mickiewicza już po powstaniu listopadowym. Poeta zaangażował się w ruch Towiańskiego, który określił Polskę „Izraelem epoki” – narodem wybranym mającym zbawić ludzkość ⁹. Mickiewicz nadał mesjanizmowi znaczenie patriotyczne i napisał później prace (np. *Księgi Narodu i pielgrzymstwa polskiego* czy *Prelekcje paryskie*), w których Polska jawi się jako zbawiciel świata. Sam zainteresowany historią Słowian i Biblią odczuwał, że losy Polaków mają nadprzyrodzony sens.

Spośród innych dzieł literackich warto wymienić „*Księgi Narodu i pielgrzymstwa polskiego*” autorstwa Mickiewicza lub poemat „*Król-Duch*” Juliusza Słowackiego, które rozwijają te same motywy mesjanistyczne. W *Księgach* Polska jest jednoznacznie ukazana jako naród-męczennik: przez swoje cierpienie ocalając ludzkość ¹⁰. Z kolei „*Król-Duch*” przedstawia słowiańską misję duchową, w której można dostrzec echa chrześcijańskich mitów. Podobne idee pojawiają się też w innych kulturach – np. w powieściach Alberta Camusa czy w hebrajskich pismach mesjanistycznych, choć tam ujęcia różnią się od romantycznej polskiej wizji.

Wreszcie w kulturze wizualnej i historycznej również znajdują odzwierciedlenie idee mesjanizmu. Można przytoczyć tu choćby film „*Quo Vadis*” czy powieść Henryka Sienkiewicza o czasach Nerona – tam motyw Chrystusa i świętych męczenników podkreśla ideę ofiary za wyższy cel. Historycznie rozumiemy też słowa:

„Duch Polski” – wielu wybitnych Polaków (np. gen. Kościuszko, gen. Józef Haller czy później papież Jan Paweł II) widziało swoje poświęcenie w kategoriach ofiary za wspólną wolność. Wśród historycznych odniesień do mesjanizmu często wymienia się też Napoleona, który był postrzegany przez Polaków jako potencjalny wyzwoliciel („Naród wybrany walczy z caratem” – tak o Polakach wyrażali się rosyjscy dekabryści).

Zakończenie: Mickiewiczowska wizja mesjanizmu w „Dziadach” cz. III przenika całą koncepcję dramatu, nadając cierpieniom bohaterów głęboki sens religijno-historyczny. Poeta ukazuje, że narodowe poświęcenie i artyzm Konrada mają wymiar sakralny – choć główny bohater z powodu swojej pychy na moment się gubi, ostatecznie idea mesjanistyczna realizuje się przez Chrystusowy motyw wskrzeszenia narodu ⁶ ¹¹. Konteksty biograficzne i literackie (Towiański, inne dzieła romantyczne) oraz analogie filmowe czy historyczne potwierdzają uniwersalność tej idei – że ofiara i cierpienie mogą mieć „zbawczą” wartość dla następnych pokoleń.

3. Postawy społeczeństwa polskiego wobec zaborcy

Wstęp: W „Dziadach” cz. III Mickiewicz ukazuje kontrastowe postawy Polaków wobec rosyjskiej władzy: od odważnej buntu młodych patriotów po konformizm i bierność części społeczeństwa. Dramat drezdeński jest praktycznie panoramą społeczną – po klęsce powstania listopadowego ujawniają się dwa skrajne podejścia. Poeta eksponuje przede wszystkim determinację młodzieży więzionej w klasztorze (którą możemy utożsamiać z Konradem i jego towarzyszami) oraz lekkomyślność i oportunizm polskich elit (scena „Salonu warszawskiego”). W ten sposób analizuje, co sprawia, że część ludzi gotowa jest walczyć o wolność, a część – rezygnuje, aby ratować własną pozycję.

Rozwinięcie: Już przytoczona scena „Salonu warszawskiego” ukazuje dwa wyraźne oblicza społeczeństwa: zdegenerowanych konformistów i napędzanych ideałami młodych. Elita – arystokraci, generałowie, damy – nie tylko nie potępia zniewolenia Polski, ale wręcz pozostaje mu obojętna. Bohaterki tej sceny boją się słuchać dramatycznych relacji o torturowanych przyjaciółach, bo to dla nich „zbyt niebezpieczne” ³. Wolą za to cieszyć się rozmową przy herbacie i martwią się jedynie o wyjazd senatora Nowosilcowa – i to dlatego, że oznaczałoby to koniec wspaniałych bali organizowanych przez tego urzędnika ³. Polska arystokracja jawi się tu jako oderwana od wartości narodowych – bogata, pływająca się w francuszczyźnie i zabawie, przekonana, że „po rozbiorach Polska zyskała opiekuna” ¹². Tacy ludzie wolność ojczyzny traktują jako fanaberię; jak pisze analiza, „problem wolności Polski dla nich nie istnieje, bo wszędzie czują się jak u siebie, nie potrzebują ojczyzny (kosmopolityzm)” ¹².

W kontraście do obojętności elit stoimy myślami przy oświeconych młodych patriotach i więźniach. Studenci i młodzieńcy z klasztoru są przedstawieni jako pełni odwagi, gotowi na najwyższe wyrzeczenia. Ich postawa określona została metaforycznie jako „drzemiąca lawa” pod zimną skorupą – młodzi aż kipią wewnętrzną pasją wolności ⁴. Przykładem jest postawa samego Konrada – tak jak później jego towarzysze, dźwigał ciężar cierpienia dla narodu. W scenie więziennej bohaterowie rozmawiają o torturach i deportacjach – historiach Cichowskiego, pobitych Wasilewskiego, Janczewskiego – i nie pozwalają się tym złamać ². Podobnie Wokulski w „Lalce” staje się symbolem patriotyzmu inteligenta – z jednej strony ignorowany przez arystokrację, z drugiej mocno zaangażowany w sprawy ojczyzny. Prus pokazuje, że Izabela Łęcka i jej ojciec Tomasz nic nie wiedzą o postawie Wokulskiego; oni martwią się jedynie o własną pozycję ¹³. Ta „Lalka” jest cennym kontekstem do Dziadów: obie ukazują konflikt między uległością elit a patriotyzmem młodych, a postać Wokulskiego to realny odpowiednik młodzieńca gotowego do walki i budowania Polski od podstaw

Konteksty: Sam Mickiewicz doświadczył w swym życiu rozdźwięku między głodem walki a konformizmem rodaków. Jako student tworzył zakazane towarzystwa, potem w powstaniu listopadowym walczył, ale liczni koledzy – dla kariery lub bezpieczeństwa – zaprzestawali działania. Osobiste rozgoryczenie po porażce 1831 r. i emigracja w Paryżu uświadamiało mu, że część polskiej inteligencji woli życie na obczyźnie niż kolejne powstania. W liście do przyjaciół Mickiewicz wspominał, że wyrok bierności wydali na siebie już sami Polacy, którzy opanowali carską administrację. Historycznie wiadomo także, że po upadku 1831 r. wielu uwikłanych w powstanie Polaków (np. uprzywilejowane klasy w zaborze rosyjskim) podjęło lojalność wobec nowej władzy, co potwierdza analizy sceny salonowej.

W literaturze temat postaw społeczeństwa wobec zaborcy pojawia się ponadto np. w epopei narodowej „**Pan Tadeusz**” (w dramacie Hoffmana filmowy Polacy początkowo ślepo wierzą w Napoleona) czy w „*Lalce*” i „*Kordianie*” Słowackiego. W *Kordianie*, podobnie jak w *Dziadach*, młody bohater postanawia się poświęcić – próbuje zabić cara, aby obudzić naród. Konstrastuje to z postawą kontrreformowanej arystokracji (np. hrabia Prospero), któremu obcy jest patriotyzm. Również w dramacie Szekspira „**Makbet**” (który jest analizą walki z własnymi słabościami) znajdziemy paralelę – Makbet, namawiany przez żonę i czarownicę, musi sam podjąć decyzję o morderstwie króla; w „*Dziadach*” Konrad jako poetę prowadzi za rękę jego pycha i demony, ale i on zachowuje wolną wolę (zwróćmy uwagę, że sam, a nie Carski sąd wymierza mu karę w wizji Piotra) ⁸ ¹⁵.

Zakończenie: Podsumowując, Mickiewicz w „*Dziadach*” cz. III ukazuje społeczeństwo polskie pod zaborami jako wewnętrznie podzielone – od heroicznej, poświęcającej się młodzieży po oportunistyczną elitę. Przez kontrast między nimi poeta piętnuje bierność i tchórzostwo wobec zaborcy ³. Konteksty historyczne (np. reakcje Polaków po 1831 r.) i literackie (takie jak Prusowska Łęcka kontra Wokulski w *Lalce* ¹⁶) potwierdzają uniwersalność tego problemu. „*Dziady*” skłaniają do refleksji nad wyborem człowieka – czy stanie po stronie dobra i wolności, czy też odwróci się ku wygodzie kosztem narodowych ideałów.

4. Różne postawy człowieka wobec Boga

Wstęp: „*Dziady*” część III to także głęboka refleksja nad relacją człowieka z Bogiem. Bohaterowie przedstawiają różne postawy wobec Stwórcy – od buntu i bólów serca Konrada po pokorę i świętość księdza Piotra. Mickiewicz stawia w centrum dramat konfrontację dumnego wieszcz z Boskimi nakazami oraz ukazuje, że do zbawienia prowadzi najpierw uznanie własnej słabości przed Bogiem. Pytanie zadane w tytule sugeruje analizę, jak sensenne wizje i rozmowy z Bogiem odsłaniają prawdę o ludzkim losie i duchowej kondycji.

Rozwinięcie: Konrad stanowi archetyp buntu wobec Boga – to romantyczny „męczennik narodów” obarczony misją zbawienia Polaków. W „*Małej Improwizacji*” ma on przedsmak wizji niebios i nazywa się orłem, który wzlatuje ponad wszystko, lecz widzi też ogromny cień kruka symbolizujący pychę ⁷. Ostatecznie w „*Wielkiej Improwizacji*” Konrad staje się wrogiem Boga – nazywa Stwórcę carskim tyranem, domagając się władzy nad duszami Polaków. Scena ta kończy się pojawieniem się demonów, które wypowiadają krzyże bluźnierstw wypisane przez Konrada ⁸. Cała ta scena ukazuje człowieka balansującego na granicy bluźnierstwa: Konrad czuje ból swego ludu i sprzeciwia się Bogu, ale ostatecznie nawet zasłabnięcie ratuje go od całkowitego odwrócenia się od Chrystusa. Jak podkreślają interpretacje, poeta ukazuje, że bohater *nie był człowiekiem złym* – kochał naród, lecz „został zwiedziony na złą drogę przez własne słabości” ¹⁷. Jego niepokorna duma prowadzi go prawie ku potępieniu, ale pozostawiona jest mu odrobina wolności woli.

W kontrze do Konrada stoi ksiądz Piotr – przykład pokornej pobożności. Dzięki modlitwie i wierności wierze doznaje on wizji objawiającej przyszłość Polski jako narodu-mesjasza. W tej wizji – jawiącej się niczym sąd Boży – Ewa ukazuje m.in. Matkę Boską z Dzieciątkiem, a Piotr odczuwa prawdziwą uniżoną postawę proroka¹⁸. Ksiądz Piotr, w przeciwieństwie do Konrada, doświadcza również Bożej łaski: jego widzenie jest nagrodą za wiarę i pokorę, a on sam w pełni „pogodzony ze Stwórcą” potrafi cierpieć na Jego rzecz¹⁹. W scenie przesłuchania przez Nowosilcowa Piotr zachowuje się jak Chrystus podszedł do wyszydzenia – spokojnie przepowiada przyszłość tyranom, nie odwracając się od Boga. Jego przykład ukazuje, że „wierny i pokorny sługa Boga” może zostać wynagrodzony wizją zbawienia narodu¹⁹⁶.

Dziady pokazują też inną ekstremalną postawę – „bajronicznego” buntownika, który stawia siebie ponad Boga. W literaturze pojawia się tu przeciwieństwo Konrada: na przykład w poemacie Byrona „Giaur” tytułowy bohater – mimo zachowanej wiary – kładzie własną wolę ponad boskie prawa i bez skruchy zabija z miłości. Giaur zmuszony jest więc odrzucić Stwórcę, choć nie jest niewierzący²⁰. Jego los (życie w udręce i wyklęciu) jest przestrożą, że bunt przeciw Bogu to ostatecznie niewolnictwo własnych namiętności.

Konteksty: W życiu Mickiewicza dostrzec można podobne przeżycia duchowe. Poeta (wychowany w religii katolickiej) często sięgał po obrazy biblijne – był rycerzem maltańskim, głęboko zafascynowany wizjami apokaliptycznymi i mesjanizmem. Uczestniczył w mistycznych obrzędach Towiańskiego, wierząc, że „Polska jako naród wybrany” ma wyjątkową rolę. Mickiewicz osobiście doznał też kryzysów wiary – w czasie wyprawy do Palestyny w 1831 r. przeżył silne załamanie (opisuje to *Księga III, Kapłana*), z którego jednak wytłumaczył sobie jako doświadczenie duchowe.

W literaturze motyw walki dobra i zła o duszę często pojawia się w dramatach światowych. Świetnym przykładem jest „**Makbet**” Szekspira – historia szlachetnego rycerza uwiedzionego przez czarownice. Podobnie jak Konrad, Makbet podejmuje próbę buntu (przestępstwo królobójstwa) w imię własnych celów; obydwaj zostają uwiedzeni przez pokusy. Jednak Szekspir podkreśla, że ostatecznie każdy jest kowalem własnego losu: Makbet, zwiedziony, musi sam ponieść karę za winę, bo nikt nie wymuszał na nim zbrodni²¹. Zarówno u Mickiewicza, jak i u Szekspira ukazane jest, że wolna wola człowieka decyduje o jego zbawieniu lub potępieniu¹⁷²¹.

Również w innych dziełach romantycznych pojawia się ten motyw. W „Marii” Fredry narzeczony bohaterki przekonuje ją, że nawet widzenie złowrogich znaków (np. zjawa matki) można przełamać siłą woli i czystą miłością. W kulturze filmowej natomiast postawę Konrada przypomina np. postać Atticusa Fincha z „*Zabić drozda*” (film 1962) – choć to motyw dzieciństwa i sprawiedliwości, pokazuje walkę z systemowym złem. Historycznie mówi się także o walce dobra ze złem w kontekście ludzi takich jak papież Jan Paweł II (który określał Polskę jako „Chrystusa Europy”) albo włoskiego świętego Maksymiliana Kolbe, który oddał życie za współwięźnia – obaj są symbolem zwycięstwa dobra poprzez poświęcenie.

Zakończenie: Mickiewicz w „Dziadach” cz. III ukazuje głęboką duchową walkę w sercu człowieka: zarówno Konrad, jak i Piotr mają ściśle określone relacje z Bogiem. Przez ich historie dramat opowiada uniwersalną prawdę, że każdy musi wybrać między pychą a pokorą, między buntem a wiarą⁸¹⁷. Osobista postawa poety – przeplatana wiarą i wątpliwością – oraz liczne odniesienia literackie (od Byrona po Szekspira) wskazują, że ta walka to nie tylko motyw romantyczny, lecz ponadczasowa zagadka ludzkiej natury.

5. Jakie prawdy o człowieku ujawniają jego sny albo widzenia?

Wstęp: Motyw snu i wizji jest w „Dziadach” częsty i symboliczny. Mickiewicz sugeruje, że sen czy objawienie ukazują ukryte pragnienia, lęki i misję człowieka. Już w prologu dramatu – w scenie snu Gustawa-Konrada – duchy dobra i zła walczą o jego duszę, co wskazuje, że bohater przeżywa wewnętrzny konflikt między sprzecznymi siłami ²². Po przebudzeniu Konrad czuje nagle powołanie do walki narodowej. Poeta twierdzi przy tym, że „sen stanowi nie odbicie wspomnień, a idei daleko poza horyzontem marzeń” ²². W efekcie sny i widzenia w utworze ujawniają to, co najgłębiej w człowieku: ambicje, wady, skrywane obawy czy powołanie.

Rozwinięcie: Przykładem jest wizja w „Małej Improwizacji”: Konrad w śnie widzi siebie jako orła szybującego ponad obłokami – symbol jego wyjątkowego talentu i misji – ale widzi też ogromnego kruka zasłaniającego mu drogę (przejętego symbolem pychy) ⁷. Wizyta ta odsłania prawdę o bohaterze: zdaje sobie sprawę ze swego historycznego posłannictwa (orzeł) i jednocześnie poznaje towarzyszącą mu wadę – pychę (kruk). Sny przedstawione w Dziadach mają więc funkcję nie tylko proroczą, ale i demaskującą niedoskonałości człowieka. W innym ujęciu – sen senatora Nowosilcowa – diabelska udręka ukazuje jego najgłębiej ukryte lęki i ambicje. Przerazenie arystokraty przed utratą łaski cara, uwidocznione w jego koszmarze, obnaża jego małostkowość i podłość ²³.

Takie wizje odkrywają także najszybsze myśli i uczucia zwykłych ludzi. W „*Lalce*” Bolesława Prusa sen Izabeli Łękiej o potwornej postaci Wokulskiego z czerwonymi rękoma stanowi mozaikę jej podświadomych obaw. Kobieta, na jawie w miłości do Wokulskiego, w śnie dostrzega go jako niepokojące zagrożenie – co ujawnia jej skrywane lęki przed uczuciem i zmianą statusu ²⁴. Z kolei w „*Trenach*” Jana Kochanowskiego sen poety – w którym jego zmarła żona i córka pocieszają go i pomagają pogodzić się z losem – odsłania tęsknotę za utraconą rodziną i duchową potrzebę pocieszenia. Przykładowo *Tren XIX* ukazuje, jak w cudowny sposób sen przenika psychikę Kochanowskiego, kojąc jego ból – dzięki niemu objawia się prawda o jego głębokiej duchowości i załamaniu emocjonalnym ²⁵.

Konteksty: Obserwacje Mickiewicza wpisują się w długą tradycję literatury o ludzkiej podświadomości. Już w starożytności uważano sny za objawienia boskie lub głos wnętrza. W poezji romantyków często pojawiają się „widzenia” prorocze – np. w II części Dziadów czy w balladach wskazujących bohaterów widzących duchy. W zbiorczej perspektywie sen to dla Mickiewicza narzędzie poznania prawdy wewnętrznej (neoplatonizm stąd wziął się w Tekstach).

W dziełach obcych spotykamy podobne funkcje snu. W „*Faustcie*” Goethego pojawia się scena wizji tytułowego bohatera, w której ukazuje się Helena Trojańska – ucieleśnienie jego nieosiągalnych pragnień piękna i miłości ²⁶. Jej obecność symbolizuje ambicję i aspirację Fausta, a zarazem prowadzi go do wewnętrznego rozdarcia. W literaturze polskiej wspomnieć można dramat „*Sen nocy letniej*” Szekspira – choć to komedia, senne pobudki pszczałarza Demetriusza czy Hermii ujawniają jego prawdziwe uczucia. Współcześnie wizje odsłaniające podświadomość pojawiają się w psychoanalitycznej prozie (jak u Freuda) – co pokazał przywołany w tekście przykład Freuda w odniesieniu do „*Lalki*” ²⁴.

Zakończenie: W „Dziadach” cz. III Mickiewicz traktuje sny i wizje jako lustro dla duszy. To przez nie bohaterowie doświadczają najgłębszych prawd o sobie – o swojej misji, słabościach, pragnieniach czy obawach ⁷ ²³. Podobne idee znajdujemy w innych utworach – narodowych (jak „*Lalka*” czy „*Treny*”) i światowych (jak „*Faust*” czy dzieła mitologiczne) – co dowodzi uniwersalności tego motywu. Dlatego sny w „Dziadach” nie są błahe – stanowią klucz do zrozumienia prawdziwej natury bohaterów i ich duchowej drogi.

6. W jakim celu twórca nawiązuje do motywów biblijnych?

Wstęp: W „Dziadach” część III Adama Mickiewicza odniesienia do Biblii są wszechobecne. Motywy biblijne i religijne pojawiają się w postaciach (aniołowie, demony), wydarzeniach (wielki post na Górze Oliwnej w „Wielkiej Improwizacji”) oraz symbolice (krzyż, liczba 44, męka Chrystusa). Cel ich użycia jest dwojaki: z jednej strony nadają one utworowi głębię mistyczną i historyczno-religijną, z drugiej – osadzają przesłanie „Dziadów” w europejskim duchowo-kulturowym kodzie. Dzięki temu dramat staje się czytelny dla odbiorcy uformowanego tradycją chrześcijańską.

Rozwinięcie: Najważniejszym przykładem biblijnej symboliki jest „widzenie księdza Piotra”. W tej scenie obrazy nawiązują dosłownie do Nowego Testamentu i Apokalipsy. Polska została tu ukazana na krzyżu z trzech rodzajów drewna – symbolizujących trzech zaborców – a przewodniczącym sądowni widnieje Gala (Francja), co wprost nawiązuje do krzyżowej męki Chrystusa ⁶. Potem Ewa widzi duszę Polski zmartwychwstającą, co jest jasnym obrazem mesjańskiego odkupienia: Polska „niosąc ludzkości zbawienie” wyzwala ludy spod tyranii ⁶. Wprawdzie akcja wizji dotyczy narodu, ale stylizacja przypomina „Scenę Ukrzyżowania” – przewija się motyw krzyża, sądu, cierpienia i odkupienia. W podobnym kluczu Ksiądz Piotr konfrontuje się z Nowosilcowem niczym Jezus z Kajfaszem – doznaje upokorzenia i policzka, a jednak pozostaje wierny prawdzie (pasyjny motyw proroczego męczeństwa) ⁶.

W dramacie pojawia się też obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem – Ewa przynosi królowej klatkę z białą gołębicą, a Matka Boska w koronach symbolizuje cnoty opiekuńcze i cierpiętnicze. Wizja ta – inspirowana „Apokalipsą św. Jana” (stąd pojawiają się korona z dwunastu gwiazd, księżyc pod stopami itp.) – podkreśla martyrologiczny wymiar niewinności i miłości (w „Dziadach” odnosi się do losu litewskiej młodzieży) ¹⁸. Takie motywy służą wzmocnieniu religijnego odcienia utworu: pokazują, że dramat narodowy jest jednocześnie dramatem zbawczym.

Konteksty: W skali ideowej powiązanie z Biblią koresponduje z centralnym przesłaniem mesjanistycznym „Dziadów”. Około 1825 r. Mickiewicz pisał, że Polska „ponosi krwawą ofiarę na podobieństwo Chrystusa, by ostatecznie zmartwychwstać i uczynić narody wolnymi” ¹¹. Motywy biblijne jak „Zmartwychwstanie narodu” czy „sąd wszystkich narodów” wypływają bezpośrednio z tej historiozofii. Ich wprowadzenie sprawia, że odbiorca obeznany z tradycją chrześcijańską natychmiast rozumie te alegorie – Polska staje się „mesjaszem narodów” o znaczeniu zbawczym ⁶ ¹¹. Ponadto nawiązania te zderzają sacrum z polityką – wzorując się na Biblii, Mickiewicz wpisuje dzieło w pewien cywilizowany kontekst i podnosi wagę swoich wizji.

Przykładów odwołań biblijnych w innych utworach również nie brakuje. W poezji Jana Kasprówicza „**Dies irae**” tytuł – cytat z łaciny – oznacza „dzień gniewu Bożego” i odwołuje się do apokaliptycznego sądu. Kasprówicz przedstawia wizję końca świata nawiązującą do Apokalipsy św. Jana, by ukazać dualizm człowieka między grzechem a pragnieniem świętości ²⁷. W filmie Jerzego Hoffmana „*Pan Tadeusz*” (1999) motywy biblijne są mniej oczywiste, ale Duch wolności nad Narwią czy modlitwy bohaterów mogą kojarzyć się ze świętością ojczyzny i nadzieją, co działa podobnie do religijnych obrazów – pokazują Polskę jako ideał duchowy. Historycznie w patriotycznych pieśniach polskich często pojawiała się symbolika mesjańska (np. „Litwo! Ojczyzno moja!” – zabarwiona praktyką dziękczynną). Również postaci historyczne, jak św. Maksymilian Maria Kolbe czy św. Brat Albert, uważali swą działalność za służbę Bogu poprzez pomoc bliźnim – co stanowi osobisty ekwiwalent motywu poświęcenia dla ogółu znanego z Dziadów.

Zakończenie: Odwołania do Pisma Świętego w „Dziadach” mają na celu podniesienie rangi narodowych doświadczeń do rangi metafizycznego dramatu. Mickiewicz przez krzyż, zmartwychwstanie i prorockie widzenia ukazuje Polskę jako naród-bohatera o uniwersalnym znaczeniu ⁶ ¹¹. Wplatając motywy biblijne w antyzaborczy kontekst, wypełnia swoją koncepcję mesjanistyczną głębokim sensem teologicznym i sprawia, że jego przekaz staje się zrozumiały dla każdego uformowanego w chrześcijaństwie Europejczyka.

7. Walka dobra ze złem o duszę ludzką

Wstęp: Jednym z kluczowych motywów „Dziadów” cz. III jest dramatyczna walka dobra ze złem rozgrywająca się w sercach bohaterów. Mickiewicz ukazuje, że każdy człowiek – podobnie jak cała Polska – jest areną tego konfliktu. W utworze występują zarówno siły nadprzyrodzone (aniołowie, diabły), jak i postacie symbolizujące dobro i zło. Najpełniej motyw ten realizuje się w postaciach Konrada i księdza Piotra: są oni rozdwojeni między oddaniem Bogu a uleganiem pokusom, a ostatecznego wyboru dokonują ich decyzje i postawa duchowa.

Rozwinięcie: Konrad w „Wielkiej Improwizacji” uosabia człowieka pyszniącego się swą mocą poetycką – pragnie on „prowadzić naród niczym tyran, paradoksalnie tak zwracając mu wolność” ⁸. Ulegając pokusie samozwańczego Mesjasza, niemal sięga granicy bluźnierstwa. Jego wołania o większą władzę nad losem rodaków „prawie kierują go ku potępieniu” ⁸. Dopiero interwencja aniołów chroni go przed ostatecznym skazaniem; mimo to demony przejrzałe wykładają nagromadzone bluźnierstwa (Konrad, choć kochał naród, został zwiedziony przez własne słabości) ¹⁷. W tym konflikcie o duszę Konrada staje do walki ksiądz Piotr – on przyjmuje na siebie grzechy młodzieńca i egzorcyzmując demoniczne wizje, prostuje drogę dla jego zbawienia ⁸. Symbolicznie Piotr staje po stronie Boga, a Konrad – na chwilę po stronie zła, choć obaj mają wolną wolę.

Pogląd ten potwierdza analiza utworu: Mickiewicz podkreśla, że Bóg ma wobec ludzi plan zbawienia i że nawet tragiczne wydarzenia są „afirmacją dobra” ¹⁵. Człowiek ma jednak wolny wybór – może przyjąć to przeznaczenie lub mu się sprzeciwić ¹⁵. Siły zła wykorzystują wówczas ludzkie słabości. Konrad, potencjalnie zapalony przywódca narodu, zostaje na krótko opętany przez demona – to właśnie pycha i poczucie wyższości posłużyły jako narzędzie kuszenia ¹⁵. Z drugiej strony nawet wielka swoboda Konrada nie czyni go z natury złym człowiekiem – Mickiewicz nie pozbawia go uczuć patriotycznych; raczej pokazuje, że nasze słabości mogą nas zwieść ¹⁷. Natomiast pokorna postawa Piotra (przyjęcie planu Bożego bez sprzeciwu) utożsamia się z dobrem – ksiądz zostaje nagrodzony większym wglądem i wyższą pozycją duchową ⁸ ¹⁷.

Konteksty: Podobną problematykę konfliktu sumienia i pokusy poruszali inni twórcy. Przykładowo, w literaturze światowej William Shakespeare w „Makbecie” przedstawił postać złą rodzącego się z wolnego wyboru i pokusy. Makbet – jak Konrad – jest początkowo „szlachetnym rycerzem”, ale pozwala się zwieść czarownicom i własnej żonie. Choć nikt nie zmusza go do zbrodni, poddaje się manipulacji i dokonuje królobójstwa. Shakespeare podkreśla jednak, że człowiek „kowaluje własny los” – demony (tu: wiedźmy) podsuwają ambicję, ale decyzja o grzechu należy do człowieka ²¹. Tak samo Mickiewicz uznaje człowieka za aktywnego uczestnika moralnej walki, zdolnego do wyboru dobra lub zła ¹⁵ ²¹.

W polskiej literaturze konflikt duchowy rozgrywa się też w „Marii” Fredry – tytułowa bohaterka ostatecznie odrzuca podszepty diabelskie dzięki miłości i modlitwie. Natomiast w utworze „Przedwiośnie” Żeromskiego obłądy głównego bohatera można interpretować jako wewnętrzną walkę między ideami mesjańskimi a zrozpaczonym poczuciem bezsilności. W kulturze filmowej motyw ten uwidaczniany jest choćby w filmie

„*Droga młodzieży polskiej*” (1970) w reżyserii Jerzego Hoffmana, gdzie młodzi Polacy rozmawiają, jak ocalić Polskę; wojna z półświadomym złem okupacji i zrad jest tu podobna do walki o duszę narodu. Również w działalności historycznych postaci dostrzeżemy ten uniwersalny motyw: np. Józef Piłsudski przez lata życia i pracy nad odrodzeniem Polski kierował się przekonaniem o moralnej odpowiedzialności za losy narodu – walczył z tyranią zaborców, uczestnicząc w tej samej „walce o duszę” społeczeństwa.

Zakończenie: Walka dobra ze złem o duszę ludzką to centralny temat „Dziadów” cz. III. Poprzez losy Konrada i Piotra Mickiewicz pokazuje, że każdy człowiek jest równocześnie zdolny do heroizmu i do upadku ⁸ ¹⁷ . Ich wybory i postawy stanowią przypowieść o wolnej woli – demonstrują, że siły zła kuszą, lecz to na człowieku spoczywa odpowiedzialność za ostateczny wybór. Kontekst literacki (Shakespeare, Fredro) oraz historyczno-religijny (myśl mesjanistyczna, postaci narodowe) potwierdzają, że konflikt ten jest ponadczasowy i uniwersalny.

Źródła: Fragmenty interpretacji z serwisów Poezja.org i innych źródeł internetowych zostały włączone celem ilustrowania argumentów i podania faktograficznego.

1 5 Losy młodzieży polskiej pod zaborami. Omów zagadnienie na podstawie Dziadów części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst. – Dziady cz. III – Syzyfowe prace – Gloria victis – Adam Mickiewicz – poezja.org

<https://poezja.org/wz/interpretacja/6514/>

Losy_mlodziezy_polskiej_pod_zaborami_Omow_zagadnienie_na_podstawie_Dziadow_czesc

2 3 4 13 14 16 Postawy społeczeństwa polskiego wobec zaborcy. Pytania jawne - matura 2025 - Bryk.pl

<https://www.bryk.pl/artukul/postawy-spoleczenstwa-polskiego-wobec-zaborcy-omow-zagadnienie-na-podstawie-dziadow-czesci-iii-adama-mickiewicza>

6 11 18 27 W jakim celu twórca nawiązuje do motywów biblijnych? Omów zagadnienie na podstawie Dziadów części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst. – Dziady cz. III – Adam Mickiewicz – poezja.org

<https://poezja.org/wz/interpretacja/6519/>

W_jakim_celu_tworca_nawiazuje_do_motywow_biblijnych_Omow_zagadnienie_na_podstawi

7 22 23 24 25 26 Jakie prawdy o człowieku ujawniają jego sny albo widzenia? Omów zagadnienie na podstawie Dziadów części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst. – Dziady cz. III – Lalka – Adam Mickiewicz – poezja.org

<https://poezja.org/wz/interpretacja/6518/>

Jakie_prawdy_o_czlowieku_ujawniaja_jego_sny_albo_widzenia_Omow_zagadnienie_na_po

8 15 17 21 Walka dobra ze złem o duszę ludzką. Omów zagadnienie na podstawie Dziadów części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst. – Makbet – Dziady cz. III – Adam Mickiewicz – poezja.org

<https://poezja.org/wz/interpretacja/5574/>

Walka_dobra_ze_zlem_o_dusze_ludzka_Omow_zagadnienie_na_podstawie_Dziadow_czesci_

9 Opisz, na czym polega mesjanizm i historiozofia w „Dziadach cz. III” - Baba od polskiego

<https://babaodpolskiego.pl/opisz-na-czym-polega-mesjanizm-i-historiozofia-w-dziadach-cz-iii/>

10 Mesjanizm - definicja, cechy, przykłady – Nurty literackie – poezja.org

<https://poezja.org/wz/a/Mesjanizm/>

12 III część „Dziadów” Adama Mickiewicza jako dramat narodowy. - Romantyzm - Bryk.pl

<https://www.bryk.pl/wypracowania/jezyk-polski/romantyzm/998-iii-czesc-dziadow-adama-mickiewicza-jako-dramat-narodowy.html>

19 20 Różne postawy człowieka wobec Boga. Omów zagadnienie na podstawie Dziadów części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst. – Gjaur – Dziady cz. III – Adam Mickiewicz – poezja.org

<https://poezja.org/wz/interpretacja/5575/>

Rozne_postawy_bohaterow_literackich_wobec_Boga_Omow_zagadnienie_na_podstawie_Dzi